

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

М. О. Соколов, д-р екон. наук, професор

*Сумський національний аграрний університет,
вул. Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40021, Україна*

Регіональний розвиток розглядається як процес структурної трансформації економіки, трансформації людського капіталу та дієвого механізму присвоєння природної ренти. Саме ці концепції відповідають об'єктивним умовам транзитивних економічних процесів, фазових суспільно-політичних та економічних переходів, в умовах яких перебуває Україна.

До загальновідомих недоліків сучасних управлінських систем відносяться: відчуженість керованого об'єкта від системи управління; низька ефективність управлінських механізмів; недостатня пропусна здатність інформаційних каналів; неадекватність рамкових обмежень, накладених на простір управління.

Ці недоліки призводять до зниження якості управлінської системи, до виникнення в ній паразитних інформаційних потоків і відповідних їм діяльнісних процесів, і, в кінцевому підсумку, до блокування управління і розвитку структурної кризи системи. Зазначені проблеми не можуть бути вирішені оптимізаційними процедурами і вимагають проектування принципово нових управлінських механізмів.

Поширеним методом вдосконалення сучасних систем управління є кризове управління. Кризове управління, за своєю суттю, завжди є адміністративним і ієрархічним¹. При управлінській кризі горизонтальні мережеві зв'язки ліквідуються в першу чергу.

Відносна ефективність кризового управління обумовлена зняттям відповідальності з управлінців і підвищенням пасіонарності за рахунок спонтанного прояву ідентичностей. Разом з тим, кризове управління призводить до соціального перегріву, тим більш сильному, чим крупніша керована соціосистема.

Практично, при введенні кризового управління відбувається спрощення бюрократичної системи і відповідна деградація суб'єкта адміністрування, який «провалюється» в своє історичне минуле. Таким чином, можна стверджувати, що кризове управління є первинним спрощенням і з необхідністю супроводжується соціальним перегрівом соціосистеми, яка є об'єктом адміністрування.

Функціональні недоліки сучасних управлінських систем поглиблюються по мірі наближення індустріальної цивілізації до фазового бар'єра. Формально, величина бар'єра визначає, скільки соціальної енергії/інформації необхідно вкласти в організаційні структури поточної фази розвитку, щоб вони почали відповідати потребам наступної фази. Практично, фазовий перехід можна розуміти як катастрофічний парадигмальний зсув. Змінюється тип економіки, перебудовуються

---

¹ На принципах кризового управління сформована діюча вертикаль державного управління в Україні

політичні та адміністративні механізми, створюється нова трансценденція і відповідні їй етика і мораль. Людська психіка піддається найсильнішому інноваційному тиску і, або руйнується, або відповідає на це вибудовуванням нового структурного рівня.

Суспільство підходить до межі фазового бар'єру, якщо в поточній фазі воно вичерпало практичні можливості розвитку (точніше кажучи, такого існування, яке підтримує розвиток). Це передбачає, по-перше, накопичення протиріч, нерозв'язних в існуючій парадигмальній системі, і, по-друге, змикання цивілізаційних меж у вузький коридор. Практично, соціосистема, що опинилася в околиці фазового бар'єру, долає цей бар'єр або піддається деструкції.

Поблизу бар'єру простір можливих рішень різко обмежений цивілізаційними межами. Залежно від граничних умов це проявляється або як фізична відсутність рішення (наростаючі катастрофічні події кваліфікуються як непереборні сили стихії), або як неможливість зробити осмислений вибір між різними рішеннями (наростаючі катастрофічні події кваліфікуються як помилки в управлінні). Можна жалкувати, але практика державного будівництва першої половини 2015 дозволяє стверджувати, що Уряд України не бачить перерахованих факторів. Звідси, – відсутність системних, інноваційних підходів до розвитку управління економікою і соціальною сферою.

Наближення постіндустріального бар'єра супроводжується зростанням випадкових катастроф, політичної та фінансової нестабільності, гострими конфліктами ідентичностей. Слід також мати на увазі, що в околицях бар'єру всі форми кризового управління неефективні, оскільки не відповідають рамці розвитку.

Є підстави припускати, що одним з механізмів постіндустріальної катастрофи стане переповнення інформаційних каналів соціосистеми, в результаті чого вона, значною мірою, втратить свої атрибутивні властивості, а саме вміння виробляти, відтворювати і обробляти смисли.

Щоб алгоритм раціонального вибору існував, простір вибору має бути нормованим. Іншими словами, повинна існувати деяка сукупність вимірних параметрів, що дозволяє порівнювати варіанти між собою, причому за розумний час². Сучасні ж адміністративні системи не бачать різниці між вимірним і невимірним простором рішень. Іншими словами, в ситуації, що не допускає раціонального вибору, управлінець поводить себе раціонально.

Спроба спроектувати управлінські системи, здатні функціонувати в околицях фазового бар'єру, призводить до необхідності рефлексії досвіду військового управління, яке, зі структурної точки зору, має усі недоліки кризового, але при цьому є функціонально ефективним. У загальному вигляді військове управління:

- тяжіє до принципу єдиного керівництва і концентрації адміністративної відповідальності;
- підтримує стратегічну «рамку» (управління майбутнім);
- проводить чітку відмінність між штабною роботою (підготовка інформації для прийняття рішення) і оперативною роботою (власне, прийняття рішення);
- задовільно задає формат ділових відносин (система статутів).

² Формально, время сравнения вариантов должно быть много меньше характерного времени изменения тех предпосылок, которые были заложены в основу этих вариантов

Іншими словами, військове адміністрування антигомеостатичне, відповідає принципу розвитку і, загалом і в цілому, здатне контролювати автокаталітичне зростання інформації, зберігаючи можливість управління системою. Військове управління значно менш стійке, ніж цивільне, при більшій ресурсоемності. Разом з тим воно апіорі здатне функціонувати в умовах ірраціональних задач і різкого дефіциту часу на прийняття рішення.

З урахуванням переваг та недоліків кризового та військового управління нами пропонується формування нової концепції управління регіональним розвитком на основі модифікованих структурних моделей економічної динаміки та моделей ендегенного росту.

Виходячи із головної парадигми структурних моделей (моделі Харрода-Домара-Неймана та модель Гейла) [1-5], у відповідності до яких збалансована траєкторія економічного розвитку можлива при дотриманні відповідних пропорцій між компонентами системи, пропонується у якості компонент регіональної соціо-еколого-економічної системи розглядати структурні елементи економічного потенціалу: виробничий, природно-ресурсний, трудовий, інвестиційний та ін. Пропозиція ґрунтується на гіпотезі, у відповідності до якої збалансована траєкторія регіонального розвитку можлива при забезпеченні пропорцій між елементами економічного потенціалу на регіональному та міжрегіональному рівнях. Спираючись на теорію моделей ендегенного росту, пропонується у якості об'єктів управління прийняти ті самі структурні елементи економічного потенціалу.

В практичному аспекті реалізація теоретичних положень дозволяє сформулювати принципово нові механізми управління регіональним розвитком на основі максимізації рівня використання економічного потенціалу.

Конкретизація завдань управління розвитком регіону можлива на основі структурних моделей типу Рамсея-Касса-Купманса які відповідають принципам теорії загальної економічної рівноваги. В цих моделях критеріальним є показник «максимуму суспільного добробуту», а його забезпечення розглядається як дискретна траєкторія із заданим початковим станом.

Вперше такого роду критерій сформулював Frank Ramsey [6] але широке розповсюдження отримав у працях David Cass [7] і Charles T. Koopmans [8]. Типовим для моделей з дискретним часом є цільовою функціонал

$$\varphi(\tau) = \sum_{t=0}^{T-1} \beta^t u(x_t, x_{t+1}), \quad (1)$$

де $\tau = \{x_t\}_{t=0}^T$ – T -крокова траєкторія із заданим початковим станом, (можливо, задано і термінальне обмеження), $\beta \in (0, 1)$ – суб'єктивний коефіцієнт дисконтування, $u((..))$ – функція корисності, що відноситься до переходу зі стану x_t в стан x_{t+1} .

Разом з тим, фундаментальною проблемою, пов'язаною із реалізацією структурних моделей економічної динаміки на регіональному рівні, є формалізація функції корисності, яка відноситься до переходу із стану x_t до стану x_{t+1} . Адже оцінка суспільного добробуту є, за своєю природою, не

чіткою. Ця проблема може бути вирішена на основі впровадження показника «максимальне використання економічного потенціалу регіону».

Конкретна практична фундаментальна задача полягає у обґрунтуванні пропорцій використання структурних елементів економічного потенціалу регіону з урахуванням природно-ресурсних, демографічних, екологічних, комунікаційних обмежень. Встановлення таких пропорцій можливе на основі подальшого розвитку теорії і практики оцінки та прогнозування динаміки структурних елементів економічного потенціалу регіону, врахуванні їх взаємної залежності та взаємної обумовленості, встановленні вкладу окремих елементів та сукупного економічного потенціалу у формування валового регіонального продукту.

Дослідженнями доведено існування залежності між оптимальними пропорціями елементів економічного потенціалу та рівнем регіонального соціально-економічного розвитку [9]. При цьому, механізм структурних зрушень між елементами економічного потенціалу спрямований на забезпечення узгодження в структурі виробництва зі зрушеннями в структурі споживання.

Важливим, з практичної точки зору, є дослідження динаміки структурних елементів економічного потенціалу регіону з урахуванням природно-ресурсних, демографічних, екологічних, комунікаційних обмежень та формування, на цій основі, принципів і методів забезпечення збалансованої траєкторії економічного розвитку при дотриманні відповідних пропорцій між компонентами системи.

При оцінці функціонування регіональної соціально-економічної системи повинен дотримуватися ряд принципів побудови динамічного критерію: функціонування всіх соціально-економічних систем регіону в рамках єдиного економічного та інформаційного простору; врахування рівня соціально-економічного розвитку регіону; виявлення прогресивних галузей і виробництв, випереджальний розвиток яких сприятиме стабілізації та зростання якості життя населення регіону.

Подібне трактування динамічного критерію дозволяє інакше поглянути на соціально-економічний потенціал регіону. Якщо потенціал включає в себе, за визначенням, всі можливі режими функціонування системи, то повинні бути і такі, які можна назвати ефективними щодо деякого критерію. У даному випадку під режимом розуміється стан структури економічної системи в деякий момент часу. При розгляді потенціалу в такому контексті стає очевидним, що для його реалізації немає сенсу використовувати всі існуючі режими функціонування економічної системи, досить задіяти тільки найбільш ефективні за деяким критерієм, які дозволяють системі виконувати її цільову функцію.

З урахуванням того, що регіональний процес має чотири складові, динамічний критерій може бути сформульовано таким чином: швидкість розвитку основних процесів регіональний процесу повинна перевищувати швидкість розвитку допоміжних процесів, які, в свою чергу, повинні перевищувати швидкість процесів життєзабезпечення, а швидкість процесів, що перешкоджають розвитку, повинна бути мінімальна:

$$v_o > v_g > v_{жс} > v_n, \quad (2)$$

де v_o – швидкість розвитку основних процесів; v_g – швидкість розвитку допоміжних процесів; $v_{жс}$ – швидкість розвитку процесів

життєзабезпечення; v_n – швидкість процесів, що перешкоджають розвитку регіонального процесу.

Пропонований підхід до формування сучасних систем регіонального управління дозволяє проводити аналіз їх дієвості не від досягнутого рівня, а на основі оцінки «відстані» до еталона і зводити оцінку багатьох сторін господарювання до вимірювання на одній шкалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Domar, Essays in the Theory of Economic Growth / Domar. - Oxford University Press, 1957. – 272 p.
2. Gale D. The Theory of Linear Economic Models / D. Gale. – New-York : McGraw-Hill, 1960. – 330 p.
3. Harrod R.F. Economic Dynamics / R.F. Harrod. – London : Macmillan, 1973. - 195 p.
4. Von Neumann, J. A model of general economic equilibrium / J. von Neumann // Review of Economic Studies. – 1945. – Vol. 13. – P. 1-9.
5. Von Neuman, John. On Rings of Operators. Reduction Theory / J. von Neuman // Annals of Mathematics, Second Series. –Apr., 1949. – Vol. 50, № 2. – P. 401-485
6. Ramsey Frank. A Mathematical Theory of Saving / Frank Ramsey // Economic Journal. – 1928. – Vol. 38. – P. 543-559.
7. Cass David. Optimum Growth in an Aggregate Model of Capital Accumulation / David Cass // Review of Economic Studies. – Vol. 32. – P. 233-240.
8. Koopmans Tjalling Charles. On the Concept of Optimal Economic Growth. / Charles Tjalling Koopmans // The Econometric Approach to Development Planning. – Amsterdam, 1965.
9. Экономический потенциал административных и производственных систем : монография / общ. ред. О. Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2006. – 973 с.

Надійшла до редакції 28 жовтня 2015 р.